

УДК 332.025.12:631.1

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД

К.В. Наконечна, кандидат економічних наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано динаміку структурних зрушень економіки України. Визначено систему чинників впливу на її структурну трансформацію. Визначено основні напрями вдосконалення структури економіки України з метою їх врахування при розробці концептуальних і прикладних засад формування державної регіональної політики.

Вступ. Головним завданням економічної політики України є підвищення конкурентоспроможності економіки її регіонів. Побудова оптимальної структури економіки регіонів повинна проводитись лише в контексті загальної її модернізації. Через високі ресурсо- й енергоємності виробництва, надмірний екстенсивний розвиток сировинних галузей, низький рівень інноваційності, відставання розвитку інфраструктури, відірваність фінансового сектора від реального, неефективне функціонування секторів, що забезпечують соціальний розвиток, вітчизняна економіка характеризується неефективною структурою. Такі чинники, як існуюча нерівномірність технологічних рівнів виробництва, недостатня готовність української економіки до відкритості поглиблюють структурні деформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей структурних зрушень економіки України є предметом дослідження багатьох вче-

них-економістів, серед яких вагомий внесок зробили В.М. Геєць [1], Б.Є. Кваснюк [2], Є.М. Лібанова, [3], Н. Тарнавська [4], Л.І. Федулова [5], А.А. Чухно [6] та багато інших вчених. Проте дана тема потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. З огляду на це постає об'єктивна необхідність аналізу динаміки структурних зрушень економіки, визначення системи чинників впливу на структурну трансформацію економіки України, визначення певних напрямів упорядкування структури економіки України з метою їх врахування при розробці концептуальних і прикладних засад формування державної регіональної політики України.

Виклад основного матеріалу. Економіка України має складну, диференційовану й диверсифіковану структуру. Для неї характерні: переважання важкої індустрії; недостатній розвиток галузей і виробництва товарів народного споживання; наявність галузей і виробництв, що забезпечують науково-технічний

прогрес і розширення та поглиблення внутрішньо і міжгалузевих виробничих зв'язків [10]. Переважна орієнтація на розвиток важкої індустрії в Україні деформувала структуру всієї економіки, тому в перспективі потрібні рішучі структурні зміни на користь прискореного розвитку виробництва товарів народного споживання, що сприятиме не лише розвитку легкої і харчової промисловості, а й активному залученню машинобудівного та оборонного комплексів до випуску товарів народного споживання.

На галузеву структуру економіки України впливають різні економічні та природні чинники, в т. ч. наявний рівень розвитку продуктивних сил, темпи зростання (занепаду) виробництва, рівень забезпечення сировинними та паливно-енергетичними ресурсами, інтенсивність реалізації досягнень науки й

техніки, міжнародний поділ праці, економічна інтеграція.

Впродовж останніх років в галузево-секторальній структурі національної економіки суттєво знизилася питома вага сільського господарства, промисловості, будівництва, транспорту та зв'язку. Найсуттєвіше зросли показники фінансової діяльності та операцій із нерухомим майном, а також галузей соціальної сфери (табл.). Зменшення частки реального сектора економіки повинно супроводжуватися зростанням продуктивності праці на основі впровадження інноваційних технологій, чого не спостерігається в Україні [10].

Зростання ролі фінансового сектора не супроводжується адекватним поліпшенням умов кредитування економіки й активізацією інвестиційних процесів. У кожній із галузей соціальної сфери нако-

Таблиця 1. Динаміка структурних зрушень народного господарства України в 1997-2012 рр., %.

Галузі господарства	Зайняте населення 1997	Зайняте населення 2008	Зайняте населення 2011	Зайняте населення 2012
Промисловість	22,1	20	16	16,2
Сільське господарство	22,1	18	17	17,2
Будівництво	5,8	5	5	4,4
Транспорт і зв'язок	5,8	7	7	6,6
Торгівля, громадське харчування, матеріально-технічне постачання та збут	6,6	20	20	24
Житлово-комунальне господарство та невиробничі види побутового обслуговування	3,6	4	4	4
Охорона здоров'я, фізкультура і соціальне забезпечення	6,6	7	6	6
Освіта, культура, мистецтво, наука та наукове обслуговування	10,6	8	8	8,2

Джерело: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2012_u.htm

пичилася низка суттєвих проблем. Розподіл валового прибутку складається на користь фінансової діяльності. Низько прибутковими залишаються сфери інформатизації, дослідження та розроблення, освіти, охорони здоров'я, тобто ті види економічної діяльності, що впливають на формування визначальних засад конкурентоспроможності національної економіки. У період фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. спад обсягів виробництва у промисловості складав 5,4 % у 2008 р. і 21,9 % у 2009 р. При цьому найбільших втрат зазнала переробна промисловість, скорочення виробництва складало відповідно 6 та 26,5 %. Разом із зовнішнім чинником причиною цього став і внутрішній чинник зменшення фінансових ресурсів у економіці. Тобто криза за 2008–2009 рр. погіршила фінансовий стан підприємств, а, отже, їх кредитоспроможність. Крім того, посилення податкового навантаження на офіційно працюючу частину підприємств і відволікання кредитних ресурсів на державні запозичення відбувалося внаслідок недоотримання бюджетом доходів через значну тінізацію: рівень тіньової економіки, за розрахунками Мінекономіки, збільшився із 29,4 % на кінець вересня 2008 р. до 34,9 % за 2009 р. [10].

Сільське господарство було єдиним видом економічної діяльності, який продемонстрував стійкість в умовах кризи: у 2008 р. забезпечено приріст обсягів виробництва на 17,1 %, у 2009 р. спад складав 1,8 % до попереднього року. Знизилася питома вага у структурі ВДВ переробної промисловості, будівництва. Водночас зросли частки третинного сектора економіки – сфери фінансової діяльності. Фінансово-економічна криза не тільки призвела до змін в обсягах промислового виробництва, але й відобразилася на його структурі. Ці зміни обумовлені дією об'єктивних зовнішніх чин-

ників і внутрішніх суперечностей, що накопичилися в економіці. Галузі промисловості продемонстрували суттєві відмінності в реакції на кризу.

Найбільшого спаду зазнали галузі, орієнтовані на виробництво продукції виробничого та інвестиційного призначення: машинобудування, виробництво неметалевої мінеральної продукції, металургійне виробництво й виробництво готових металевих виробів, хімічна промисловість. Найбільш глибоким і затяжним виявився спад у машинобудуванні. Ця галузь промисловості зазнала глибокого падіння у 2009 р. – на 44,9 %. Головним джерелом спаду в машинобудуванні стало виробництво транспортних засобів та устаткування, яке скоротилося на понад 60 %.

Зростання зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію експортоорієнтованих виробництв забезпечило позитивну динаміку зростання кількості прибуткових промислових підприємств. Відбулося зростання виробництва в експортоорієнтованих галузях промисловості, передусім у металургії, хімічній промисловості та машинобудуванні, дещо річні темпи приросту виробництва були суттєво вищими за середні та найвищими зпоміж галузей промисловості. Проте частка вітчизняного машинобудування у структурі промисловості залишалася на доволі низькому рівні. Завдяки зростанню внутрішнього попиту найдинамічніше розвивалися харчова, деревообробна й целюлозно-паперова промисловості, виробництво неметалевої мінеральної продукції [10].

Таким чином, фінансово-економічна криза різко прискорила темпи скорочення виробничого сектору економіки, особливо у сфері матеріального виробництва. Між тим, як свідчить світовий досвід, саме країни, в економіці яких збереглася більш висока частка виробни-

чого сектора, м'якше відреагували на сучасну фінансово-економічну кризу та швидше перейшли до динамічного посткризового зростання.

Зношеність основних засобів в українській економіці невинно зростає: із 43,7 % у 2000 р. до 60 % у 2012 р. Найскладнішою є ситуація у транспорті та зв'язку (у 2012 р. ступінь зношеності складав 90 %), у переробній промисловості (70 %), виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води (70 %). На дуже низькому рівні в Україні перебуває амортизація, кошти якої призначені для формування до 70 % капітальних вкладень. При цьому в Україні відсутній дієвий контроль за витрачанням амортизаційних коштів, що дозволяє підприємствам витрачати їх на цілі, не пов'язані з інвестиціями в основні фонди. Висока матеріаломісткість виробництва в українській економіці обумовлена низьким технологічним рівнем виробництва (3 і 4), високими цінами на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси, відсутністю ефективних заходів із ресурсозбереження. Українська економіка характеризується надто високим рівнем енергоємності ВВП[4].

Галузі проміжних продуктів чинять ціновий тиск на галузі з виробництва кінцевих продуктів, які функціонують в умовах низької рентабельності й не можуть формувати ресурси розширеного відтворення. Зокрема, у 2008–2012рр. найвищий рівень рентабельності операційної діяльності з поміж видів промислової діяльності мала добувна галузь (23,5 % у 2008 р. і 14,8 % у 2012 р.) Водночас низький рівень рентабельності мали машинобудування (відповідно 2,9 і 6,6 %), легка промисловість (-1,6 та 2,5 %) та харчова промисловість (1,9 і 4,5 %)[10].

Основним пріоритетом національної економіки на сьогоднішній день є піднесення життєвого рівня народу, яке мож-

на досягнути перш за все за допомогою високого рівня виробництва товарів народного споживання, включаючи продукти харчування.

Відповідно до теорії "Полюсів зростання" Ф. Перру [8], а також керуючись світовим досвідом, жодна країна, навіть найрозвинутіша, не може ставити за мету досягнення ефективної конкуренції за всім асортиментом вироблюваної нею продукції. Пріоритет надається лише тим секторам економіки, які мають умови для здобуття конкурентних переваг на світовому ринку. Відповідно до цього повинні розподілятися ресурсні можливості держави і окремих галузей. При цьому маєтися на увазі не тільки підвищення ефективності господарського використання ресурсів, що саме по собі дуже важливе, а й забезпечення становлення ефективної структури промислового виробництва. Відповідно до Розпорядження КМУ від 14 серпня 2013 р. № 843-р. [9], пріоритетними галузями економіки України є наступні.

1. Агропромисловий комплекс за напрямками виробництва та зберігання харчових продуктів, у т. ч. дитячого харчування, та виробництва біопалива з орієнтацією на імпортозаміщення. Слід зазначити, що Україна належить до країн з мінімальною державною підтримкою сільського господарства. В 2014 р. у державному бюджеті передбачено близько 1 млрд грн, що в 7 разів менше ніж у 2008 р.

2. Житлово-комунальний комплекс за напрямами: створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення.

3. Машинобудівний комплекс за напрямами виробництва нових та імпортозамі-

щуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів.

4. Транспортна інфраструктура за напрямками будівництва, реконструкції і технічного переоснащення у сфері транспортної інфраструктури.

5. Курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками будівництва курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

6. Переробна промисловість за напрямом імпортозаміщуючого металургійного виробництва.

Формування відсталості структури економіки є наслідком слабкості державних інституцій, відсутності в країні стратегії структурної перебудови із чітко сформованим у майбутньому баченням структурних орієнтирів та дієвої науково-технологічної політики, несприятливим середовищем підприємництва та інвестицій, у т. ч. іноземних. Гармонізація структурних пропорцій економіки за рахунок більш ефективного розподілу наявних ресурсів є основою підвищення рівня продуктивності виробництва та розширення бази економічного зростання трансформаційних економік.

Висновки

Вагомі збитки національному господарству України спричинено не тільки світовою фінансово-економічною кризою, а й через неефективну, переобтяжену структуру економіки та низькотехнологічний експорт. Відкрита вітчизняна економіка сьогодні залежить від ко-

ливань світової кон'юнктури на вузьку групу українських експортних товарів сировинної та напівфабрикатної спрямованості, що в умовах посилення цінової конкуренції на світових сировинних ринках створює загрози падіння міжнародної конкурентоспроможності українських товарів і знижує потенціал протидії економіки України зовнішнім негативним чинникам.

До основних структурних диспропорцій у виробництві належать: низький рівень валової доданої вартості у загальному випуску товарів і послуг; випереджаюче зростання цін проміжного виробництва порівняно з цінами на кінцеву продукцію, що впливає на розвиток сировинних експортоорієнтованих галузей, котрі випускають продукцію з підвищеним рівнем доданої вартості; вагома частка сировини і низькотехнологічної продукції в обсязі експорту. Головними чинниками негативного впливу на економічне зростання є високий рівень зношеності основних засобів в українській економіці, висока матеріаломісткість виробництва. В Україні сформувалась неефективна структура економіки через високу ресурсо- й енергоємність виробництва, надмірний екстенсивний розвиток добувної промисловості, відсталість агропромислового сектора, низький рівень інноваційного виробництва, відставання розвитку інфраструктури, відірваність фінансового сектора від реальної економіки, неефективне функціонування секторів, що забезпечують соціальний розвиток.

Література

1. Геєць В.М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України і Росії (макроекономічний спектр) // Фінанси України. — 2011. — №2. — С. 11–23.
2. Кваснюк Б.С. Макроекономічні засади національної конкурентоспроможності // Вісник Інституту економіки та прогнозування. — 2006. (0,5д.а.).
3. Лібанова Є. Проблеми нерівності у контексті людського розвитку // Людина і політика. — 1999. — №3. — С. 57–65.

Created with

nitroPDF

professional

4. Приходько Т.І. Структурні зміни в економіці України. Електронний режим доступу: [http://ukrstat.org/uk/metaopus/2013/0123001_2013.htm].
5. Тарнавська Н.П. Концептуальна модель управління реструктуризацією вертикально інтегрованих підприємств будівельної галузі // Наука — виробництву. — Тернопіль: Вид-воТНЕІ, 2012. — С.20—27.
6. Сучасні концепції менеджменту: Навч. посібник / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 536 с.
7. Чухно А.А. Природа сучасних грошей, кредиту та грошово-кредитної політики // Фінанси України. — 2007. — №1. — С.3—16.
8. Р.Х. Эльканов. Полюса развития и точки роста инновационной экономики: Российский и зарубежный опыт. Електронний режим доступу: [http://www.nauteh-journal.ru/index.php/—ep12-02/388-a.].
9. Електронний режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80].
10. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А. П. Павлюк, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська та ін. / За ред. Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2012. — 104 с.

АННОТАЦИЯ

Наконечная К.В. Основные направления структурных сдвигов экономики Украины в переходный период // Биоресурсы и природопользование. — 2014. — 6, № 3–4. — С. 168–173.

Проанализирована динамика структурных сдвигов в экономике Украины. Определена система факторов влияния на ее структурную трансформацию. Определены направления упорядочения структуры экономики Украины с целью их учета при разработке концептуальных и прикладных основ формирования государственной региональной политики.

SUMMARY

K. Nakonechna. Main areas of Ukraine's economy structural changes in the transition period // Biological Resources and Nature Management. — 2014. — 6, № 3–4. — P. 168–173.

The dynamic of structural changes of the economy of Ukraine has being analyzed. The system of factors affecting the structural transformation of has being defined. Directions for streamline of the economic structure for their consideration in the development of conceptual and applied principles of formation of the state regional policy have being proposed.

